Bibliotecile Blajului, modernizarea educaţiei şi dezvoltarea elitelor intelectuale româneşti din Transilvania (1850-1918)

Dr. NICOLAE VICTOR FOLA
Grupul Şcolar de Chimie Industrială Tîrnăveni

Abstract

The Libraries from Blaj, the Modernization of Education and the Development of the Romanian Intellectuals from Transylvania (1850-1918)

The investigation of the history of education, considering the arhidiecesane schools, having tradition in Blaj - the Theology Faculty, Superior Secondary School and the Pedagogic Institute - interferes with the appearance of instruction with a pragmatic purpose, the training of the graduates for the integration in different specialized activities of the society.

The libraries, as the main scientific components of documentation, have supported the educational and intellectual activities, according to the tradition of the XVIIIth century (one af the reasons being the activity of the arhidiecesan printing house). They permanently developed and enriched, not only the particular ones, such as T. Cipariu's library, which is the most important, but also those of the scholar institute from Blaj. The libraries have expanded the funds for books and they organized themselves according to the law and they enlarged the acquisition of foreign books through the connections with Central European countries and Romanian Kingdom.

The influences of Kantian thinking, together with the European liberalism of the time, received on different channels, have contributed to the developement, in moderate forms, of the elements of applied ethics and education, having their own personality in the social background of the time. The same happened to the influences concerning the new European pedagogical methods of learning.

Among the graduates, a very important percent have studied the theology - the elite followed theology and philosophy not only at Rome, but also at Viena and Budapest. From those with a higher preparation, we may mention the lawerys, engineers and physicians.

Kewords: *Libraries from Blaj, Romanian education, Romanian culture, Transylvania, Romanian intellectuality, school, Romanian elite.*

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

Ca urmare a măsurilor de reformă austriece, în a doua parte a secolului al XVIII-lea, românii transilvăneni au profitat de oportunităţile create în principal în domeniul învăţământului. Pe fondul vechi al învăţământului uniformizat de respiraţie latină, se manifestă educaţia modernă de factură tehnică, ştiinţifică şi birocratică şi se ajunge la o apropiere sensibilă între români (care, dezvoltându-şi reţeaua internă, şi-au creat şanse noi de afirmare) şi maghiari (aceştia din urmă beneficiau încă de un suport politic provincial puternic).[1]

Cu începere din anul 1830, un loc aparte îl are Liceul Teologic Episcopal al Blajului, dar se dezvoltă şi Seminarul - care din anul 1832 devine Facultate cu patru cursuri - respectiv gimnaziul, instituţii care prin funcţiile îndeplinite (propedeutică, profesională şi ideologică) au avut un rol important în închegarea ideologiei naţionale. Pe lângă liceu, funcţionau *Facultas Theologica* şi *Facultas Philosophica*, de nivel universitar, iar corpul didactic al tuturor acestor instituţii cuprindea profesori distinşi, precum: Timotei Cipariu (preda teologie dogmatică, filosofie, limbile ebraică şi greacă), Şt. Moldovan (preda matematică după manualul lui Hornyai), Ioan Rus (pentru istorie universală după manualul lui M. Bolla), D. Coroianu (preda fizică după manualul lui Kezi).

Prestigioşi profesori erau şi Simion Bărnuţiu, secondat de I. Dragomir (filosofie), G. Draja şi I. Cristoceanu (matematică), N. Marcu (fizică), I. Rusu (cronologie, geografie) şi teologii V. Raţiu, Şt. Boer, S. Fulep. În predarea tuturor disciplinelor se urmăreau două aspecte: a) agerimea minţii (*solertia*); b) înaintarea în cunoaşterea materiei (*progressus*). Datorită insistenţelor repetate ale episcopului Ioan Lemeny, directorul şcolilor, la Guvernul Transilvaniei şi la Cancelaria Aulică din Viena, s-a aprobat ca liceul blăjean să funcţioneze ca liceu academic, diplomele studenţilor aveau valoare de atestate universitare recunoscute, iar deţinătorii lor se puteau încadra pe diverse posturi administrative din

[1] R. Câmpeanu, ***Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea***, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 314-315.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

Transilvania.[2] Cărţile folosite proveneau din Biblioteca călugărilor basilitani, din donaţii episcopale etc.

În cataloagele bibliotecilor se aflau exemplare din literatura didactică europeană, unele specifice iluminismului şi postiluminismului, dar şi lucrări ale clasicilor, manuale de istorie, redactate în manieră pragmatică (istoria universală se folosea la predarea istoriei bisericeşti şi apoi se autonomizează); este cazul unor lucrări scrise de Hubner, Palma, Prez, dar şi ale lui Petru Maior şi Samuil Micu, precum şi a compendiilor de filosofie ale lui Immanuel Kant, W. T. Krug, Şt. Marton, J. Werner, J. K. Likavetz etc.

Studiosul Nicolae Pauletti avea cinci cataloage de cărţi, cu peste 230 de titluri eterogene ca şi conţinut - literatură, poezie, teatru, istorie, dar şi ştiinţe, traduceri din literatura engleză, franceză, germană, italiană, alături de cărţi tipărite în Ţara Românească şi Moldova, care circulau în Bucureşti.[3] În şcolile blăjene, între anii 1754-1848, au absolvit 10.780 elevi şi studenţi - 900 au terminat liceul între anii 1831-1848, iar între anii 1814-1852 au absolvit 516 teologi, dintre care 303 facultatea.[4] La Sibiu, până în anul 1811, nu a funcţionat un seminar propriu-zis. În schimb, la Blaj, facultatea era organizată după modelul vienez al Sf. Barbara (cu rector, vicerector, prefect de studii şi ductor), iar studenţii valoroşi urmau studii în capitala imperială sau în alte centre. Până în anul 1848, 120 de bursieri ai Blajului au urmat linia iniţiată de Inocenţiu Micu şi au făcut studii la: Roma, Viena, Trnavia, Bratislava, Lemberg, pe când dintre auditorii Şcolii de preoţie din Sibiu doar 12 au urmat acest drum; iar în ceea ce priveşte

---

[2] I. Mârza, ***Noi contribuţii documentare la cunoaşterea învăţământului din Transilvania în secolul al XIX-lea***, în ***Revista de istorie***, tom 29, p. 1215-1221; Idem, ***Şcoală şi naţiune (şcolile din Blaj în epoca renaşterii naţionale)***, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, p. 59-60, 205-206.

[3] I. Mârza, ***Şcoală şi naţiune...***, p. 148-153, 185-186; Livia Ardeleanu, ***Fondul documentar al Bibliotecii Centrale Blaj***, în ***Din istoria arhivelor ardelene. 75 de ani de la înfiinţarea Arhivelor Statului Cluj***, Cluj-Napoca, s.n., 1995, p. 96-98; Sidonia Puiu Farcaş, ***Contribuţii la istoria Bibliotecii Centrale din Blaj. Concepte şi principii de organizare până în anul 1860***, în ***Biblioteca şi cercetarea***, Cluj-Napoca, 1985, p. 243-250.

[4] I. Mârza, ***Şcoală şi naţiune...***, (*Anexa*), p. 181, 193.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

conducerea şcolii, starea materială a acestora, raporturile cu autorităţile, structurile curriculare (clasele, orarul şcolar, programele, examene, bursele pentru străinătate) se constată superioritatea învăţământului blăjean.[5]

După cum s-a remarcat, până în anul 1848, Biserica Greco-Catolică din Transilvania, profitând de absolutismul conservator, şi-a recăpătat o pondere egală cu cea a fraţilor ortodocşi, prozelitismul ei fiind favorizat de conducerea străină, sârbească. Jumătate din „*inteligenţa*" românilor de la mijlocul secolului al XIX-lea (ştiutorii de carte, abonaţi ai ziarelor şi absolvenţii de şcoli mai înalte) erau preoţi. Activităţile publice secularizate ale preoţilor se pot separa foarte greu de rolul lor ecleziastic. În anii perioadei liberale (1861-1865), s-a manifestat militantismul unor preoţi greco-catolici, în primul rând al lui Alexandru Sterca Suluţiu, cel dintâi mitropolit, care a apărat interesele ţăranilor români supuşi ingerinţelor autorităţilor comitatense maghiare. Andrei Şaguna a fost mai prudent. În majoritatea cazurilor, în cursul alegerilor pentru dieta de la Sibiu din 1863, votul românilor s-a unificat. Orientarea conciliatoristă în problema naţională (explicabilă în sensul apărării credinţei şi poziţiei proprii), /fără virgulă este prezentă la greco-catolici şi provine din simpatiile teologice şi din seminarii. La românii ortodocşi, tendinţa este mai evidentă începând cu Şaguna, se accentuează sub urmaşii lui (Partidul Moderat Conservator) şi merge până la controversata politică a lui Vasile Mangra, în timpul primului război mondial.[6]

În spiritul - şi litera, desigur - legii învăţământului austriac, elaborată între anii 1848-1854, ***Entwurf der Organisationen***... (cu prevederi pentru toate instituţiile de învăţământ, inclusiv cel superior), lege de modernizare a structurilor sistemului educaţional, considerată drept ***Magna Carta*** (fiind definitivată sub ministeriatul energicului birocrat, contele Thunn Hohenstein), şcolile Blajului, ca şi ale întregii Transilvanii, de fapt, au cunoscut progresiv modificări curriculare de fond. Fără a aborda problematica concepţiilor teoretico-filosofice, respectiv a celor pedagogice,

[5] Idem, ***Seminarul arhidiecesan din Blaj şi Şcoala de preoţie din Sibiu***, în ***Anuarul Institutului de Istorie Cluj***, XXII, 1992, p. 70-71.

[6] J. Niessen, ***Relaţiile interconfesionale în procesul formării naţiunii române din Transilvania***, în ***Anuarul Institutului de Istorie Cluj***, XXXII, 1992, p. 82-83.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

şi nici a implicaţiilor lor practice,[7] vom evidenţia câteva componente semnificative. Se consacră în programe rolul ştiinţelor naturale şi al matematicii (asociată, în ultimii anii, cu predarea fizicii şi chimiei) ca o componentă nouă. Cu pondere importantă rămân limbile clasice, alături de care se predau limbile materne, necesare în Transilvania multietnică. Se iniţiază, cu caracter opţional, predarea limbii franceze. Limba germană, oficială în anii neoabsolutismului şi introdusă şi în şcolile medii, avea, în intenţia oficialităţilor, rolul de „liant" şi factor de comunicare în diverse sectoare de activitate. Pentru realizarea caracterului practic al şcolilor se pune accent pe caracterul intuitiv al instruirii, se constituie „muzee" (săli specializate, laboratoare) pentru orele de ştiinţe ale naturii, fizică şi chimie, colecţii de arheologie şi numismatică pentru istorie. Concomitent cu extinderea producţiei tipografice, dar şi în funcţie de sumele disponibile, inclusiv prin donaţii, se dezvoltă fondurile bibliotecilor. Nevoia de manuale este permanentă, însă prea puţine erau performante şi erau supuse unor influenţe contradictorii şi, desigur, unor interese, care erau impuse de factorii decizionali.

Se cunoaşte situaţia instituţiilor de învăţământ din Transilvania acestei perioade, când era prezentă dependenţa de posibilităţile financiare a comunităţilor şi confesiunilor, iar mai târziu, de autorităţile budapestane şi locale, deci de „meandrele" unor factori politici şi birocratici. Şcolile reale, care din anul 1875 aveau 8 clase, ca şi gimnaziile, deşi în intenţia legiuitorilor urmăreau scopuri pragmatice (n. n.), erau deschise în mică măsură românilor majoritari care ar fi intenţionat să urmeze profesii în industrie, comerţ, bănci.

Astfel, românii, majoritari etnic, aveau din anul 1869 o singură şcoala de acest profil, la Braşov, şi, în aceeaşi localitate, o şcoală de comerţ. După intrarea în vigoare a pactului dualist, din cele 26 de licee din Transilvania, numai 5 erau destinate românilor, maghiarii aveau 16, saşii şi şvabii aveau 5. Şcolile normale româneşti, atât de necesare, erau şi ele puţin numeroase, iar unele au funcţionat scurt timp. Cât despre

[7] N. V. Fola, ***Şcolile din Blaj între anii 1850-1918 (Evoluţia instituţională şi contribuţia la dezvoltarea elitelor intelectuale româneşti)***, Târgu-Mureş, Editura Ardealul, ediţia I 2008 şi ed. a II-a 2009.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

numeroasele aşteptări, respectiv proiecte de aprobare a înfiinţării şi a finanţării cel puţin parţiale a unor institute sau a unor universităţi, se cunoaşte că acest lucru va fi posibil abia după Marea Unire.[8]

După revoluţia de la 1848-1849, respectiv războiul civil consumat atunci, la Blaj s-a dezvoltat *biblioteca liceului*, utilizată de profesorii tuturor şcolilor; de menţionat faptul că era modestă iniţial şi documentarea se făcea prin împrumut de carte şi acordarea unor sume de sprijin pentru cei care se perfecţionau. Cu începere din anul 1862 au funcţionat şi *biblioteca studenţilor teologi* şi cea a *Institutului preparandial* (pedagogic). Studenţii şi-au constituit Societatea de lectură „Inocenţiu Micu Clain," a cărei activitate se conjuga în cadrul manifestărilor societăţii civile cu activităţile Reuniunii meseriaşilor şi a/fără celei a femeilor greco-catolice.

Începutul constituirii bibliotecilor din a doua jumătate a secolului al-XVIII-lea se leagă de activitatea pleiadei de cărturari care au constituit Şcoala Ardeleană. Blajul concentra atunci activităţi de tipografie şi librărie, necesare nu numai cultului, dar şi şcolilor sale. În catalogul pe care îl întocmeşte în anul 1777, cu ocazia plecării la Viena, Samuil Micu include şi tipărituri din Principate: ***Biblia de la Bucureşti*** din anul 1688, ***Evanghelia greco-română*** tipărită de Antim Ivireanu, ***Mineele*** lui Mitrofan, ***Cazania*** lui Varlaam. Cărturarii Blajului nu au constituit doar o bibliotecă teologică, ci, pe cât posibil, şi enciclopedică, dar predominant orientată spre istoriografie. Până la primul război mondial, colecţiei de bază i s-au asociat bibliotecile locale, de învăţământ şi particulare. Între ultimele, la diferenţă considerabilă de celelalte, se distinge biblioteca lui Timotei Cipariu, eruditul canonic autodidact, cunoscut în lumea savantă europeană, o parte a ei fiind distrusă, alta furată, în timpul evenimentelor din 1848-1849.[9] Pasiunea bibliofilă a lui Cipariu s-a concretizat în achiziţionarea şi folosirea a 9000 de volume şi stăruinţa de a învăţa 12

[8] ***Istoria Românilor***, volumul VII, tom I, coordonator academician Gh. Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 823-824.

[9] Gh. Buluţă, ***Scurtă istorie a bibliotecilor din România***, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 67; despre biblioteca lui T. Cipariu vezi Sidonia Puia, Denisa Dora, ***Biblioteca lui Timotei Cipariu***, 5 volume, Cluj-Napoca, Biblioteca Academiei, s.a.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

limbi străine, între care greaca, latina, ebraica şi mai multe limbi orientale, ceea ce i-a adus cooptarea în Societatea Orientală Germanică de la Leipzig. Pe lângă autorii antici, a colecţionat şi scrieri bizantine, renascentiste, ale autorilor moderni francezi, biblioteca sa fiind de factură lingvistică, filologică şi istorică.[10]

Sub influenţa culturală central-europeană, reprezentanţii elitelor blăjene promovează direcţiile de acţiune cu care au intrat în contact. Samuil Micu, studiind la Viena nu numai disciplinele teologice, dar şi umaniste, introduce la Blaj elemente de teologie morală. La începutul secolului al XIX-lea s-a extins în şcolile blăjene şi predarea istoriei universale, a unor capitole de filosofie şi a ştiinţelor. În conspectul lucrării ***Theses ex Ethica Christiana Universalis*** sunt prezente elemente de antropologie şi etică creştină aplicată. În anii 1840-1850, la *Antropologie*, pe lângă *Metodul moral* şi caracteristicile de comportament interpretate din perspectivă creştină, se defineşte aspectul moral al libertăţii, libertatea politică/liberalismul oarecum (n. n.), dar şi elemente de practică (cauzele acţiunilor umane, datoriile guvernanţilor şi ale guvernaţilor, sancţionarea actelor sociale, caractere şi comportamente vicioase şi periculoase). În *Etica creştină aplicată*, pe lângă fundamentarea credinţei prin „*ştiinţa religiei*," se tratau aspecte de cunoaştere, obligaţii morale, acte morale deficitare, exteriorizarea credinţei în contextul ameliorării atitudinilor şi comportamentelor umane.[11]

Pe plan teoretic-filosofic, dar şi politic (ideologie influenţată şi de liberalismul central-european - n.n.), se face simţită influenţa kantianismului, conjugată şi cu elemente de drept istoric provenit din spaţiul german şi cel italian. Dacă iniţial elemente de filosofie kantiană erau predate la Blaj de T. Cipariu, inovaţia - predarea în limba română - o face Simion Bărnuţiu (ambii utilizau manualul lui W. T. Krug, cu prelucrarea dreptului moral şi al eticii). Nu întâmplător, triada - dreptul subzistenţei personale, libertăţii şi egalităţii personale - extinse la nivelul comunităţii naţionale se reflectă în punctele programatice ale celei de-a

[10] Gh. Moldovan, ***Timotei Cipariu, colecţionar de cărţi rare şi preţioase***, în ***Biblioteca***, Bucureşti, nr. 1-2, 2007, p. 10.

[11] I. Mârza, ***Ethics Teaching in the Schools of Blaj (the Vth decade of the XIXth century)***, în ***Transylvanian Review***, nr. 2, 1994, p. 52-56.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

doua Adunări de la Blaj (3/15 mai), fiind dezvoltate ulterior la Iaşi de Simion Bărnuţiu.

Ca centru cultural, Blajul era în atenţia tinerilor intelectuali români de pe ambele versante ale Carpaţilor. Dimitrie A. Sturza, student în Germania, prezenta în anul 1850 în numele unui grup de colegi un proiect de asociaţie culturală pentru toţi românii, reşedinţa urmând a fi în orăşelul de la confluenţa Târnavelor. Scopul acestei reuniuni era... „*de a deştepta activitatea literaţilor noştri în scopul acesta* (al ridicării calitative şi progresului - n.n.) *şi de a înlesni tipărirea lucrărilor lor, privitoare la toate ramurile acestea de cultură*." La *Comisiunea literară* sunt solicitaţi Timotei Cipariu, ca preşedinte, iar ca membrii canonicul Alexi, Aaron Florian, G. Bariţiu, Al. Hurmuzachi, A. T. Laurian, Ioan Maiorescu, Aron Pumnul, Anastasie Şandor, I. Stamatescu.[12] Autorul citat menţionează după revoluţie şi un proiect avansat privind înfiinţarea la Blaj a unei Universităţi româneşti, care să includă şi o facultate de teologie ortodoxă, una din numeroasele variante/aşteptări care nu s-au realizat. După întregirea ţării se aştepta punerea în discuţie a mai vechii propuneri, însă Blajul nu întrunea condiţiile necesare de infrastructură şi nici alte condiţii. Nu s-a acceptat nici sugestia lui Vasile Pârvan ca liceul să aibă un statut diferit de al celorlalte unităţi similare.

Contactele spirituale europene, respectiv „*coridoarele culturale*" cum le numeşte academicianul Răzvan Theodorescu, făceau la finele secolului al XVIII-lea legătura între Göttingen şi Flandra, pe de-o parte, şi spaţiile austriac, maghiar şi românesc (Sibiu, Blaj, Iaşi şi Bucureşti) şi, mai departe, spre Rusia lui Petru cel Mare şi Athosul grecesc, pe de altă parte. Pe lângă activităţile specifice, bibliotecile publice şi particulare au reprezentat o foarte bună şcoală de iniţiere în cultura umanistă, dar şi o formă de propagandă legată de şcoală, biserică, tipografie şi editură. De aceea, bibliotecile devin un veritabil plămân, respirând aerul curat al culturii europene, ca o cale de pătrundere şi statuare a imaginii omului modern. Luminismul, într-o schiţă a posibilelor legături spirituale, lega Blajul, prin Buda, cu Viena, spre nord cu Lembergul, spre sud cu Thessalonicul, spre

[12] O. Bârle, ***Istoria şcolilor Blajului***, în ***Omagiul şcolilor Blajului***, Blaj, s.n., 2000, p. 109.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

sud şi est cu Iaşi, Galaţi şi Bucureşti. În spaţiul românesc se receptau lucrări ale lui Voltaire, Rousseau şi, în măsură mai consistentă, cele care veneau din spaţiul iluminismului greco-austriac moderat. În tipografia de la Buda se tipăreau cărţi în sârbo-croată, română, slovenă, bulgară, maghiară, greacă etc., gramatici (inclusiv cea a lui Şincai), lexicoane (şi ***Lexiconul de la Buda***, ***Dicţionarul româno-latin-maghiar*** a lui P. Maior), istoria lui S. Micu şi P. Maior, istorii maghiare, slave etc. Datorită activităţii tipografiei din Buda se fac cunoscute teoriile naţionaliste care vizau emanciparea şi cuprindeau teoria continuităţii daco-romane a lui Petru Maior şi Eftimie Murgu, doctrina ceho-slovacului Kollar, doctrina panslavistă a lui Herkel, ca şi cea sârbă a lui Obradovici şi Karandzik.[13] La începutul secolului al XIX-lea, în activitatea bibliotecilor intervin elemente de modernizare, prin reglementări; se constituie depozitul legal de carte, se organizează cabinetele de lectură şi casinele.

Biblioteca studenţilor teologi din Blaj se numără între cele aproximativ 250 de biblioteci care funcţionau în Transilvania la începutul secolului al XIX-lea. Lectura se extinde în rândul categoriilor mijlocii ale societăţii şi, prin eforturi asociative, şi în rândul categoriilor mai puţin instruite. Se manifestă o atitudine comunitară mai puternică. Influenţaţi de modelele occidentale, toţi năzuiau la educaţie, progres şi „desfătare" prin accesul la carte. Sunt implicate tot mai mult femeile, mediile comerciale, industriale, dar şi cele rurale.[14] Cărţile Societăţii de lectură „Inocenţiu Clain" provin din parţial cumpărare, din donaţii din partea lui I. Micu Moldovan, C. Papfalvi, T. Cipariu, V. A. Urechia, I. Pop Reteganul, din partea savantului filoromân Urban/Jarnik, din partea unor librării din Regatul României, dar şi din partea Academiei Române. În anul 1879 se constituie o secţie specială pentru publicaţiile venite din partea forului academic (69 de titluri, 138 tomuri, 145 de volume), iar Simeon Pop dona 159 de titluri, 176 tomuri, 352 de volume. În *„Teca literară"* se includeau 307 titluri, 878 tomuri, 136 volume, în *„Teca religioasă"* morală, didactică şi de ştiinţele naturii, intrau 275 lucrări cu 295

[13] V. Neumann, ***Tentaţia lui homo-europaeus***, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991, p. 156-208.

[14] Gh. Buluţă, ***op. cit.***, p. 112.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

de tomuri şi 278 volume; în *„Teca germano-ungară”* erau 300 de lucrări, 460 de tomuri, 422 volume, iar averea societăţii atingea 9000 de florini.[15] În anul 1898, biblioteca îşi mărea zestrea cu 416 lucrări. În anul 1909, o parte a fondului Bunea, adică 3000 coroane, era destinată folosului bibliotecii şi pentru un fond necesar unui muzeu central, iar alta se constituia într-un fond de burse pentru continuarea studiilor în Franţa, Italia, Germania, România, rezervată unor studenţi merituoşi.[16]

Dezideratul optimizării sistemului educaţional, conform pretenţiilor timpului, e consemnat în ***Gazeta Transilvaniei*** din 1896, studenţii fiind parte a *„contingentului de inteligenţă”* comparabil cu alte categorii de studioşi. Pentru *„aducere la zi”* a pregătirii lor, se impunea folosirea mai consistentă a elementelor de drept administrativ şi de procedură penală, complementare dreptului bisericesc. În programul sinodului desfăşurat în acest an se discută problema îmbunătăţirii predării medicinei pastorale, ca şi a economiei, (prin trecerea de la „rurală” la „naţională”) pentru a înzestra viitorii preoţi cu diverse cunoştinţe, utile în misiunea lor pastorală.[17]

Sinodul menţionat, urmărind situaţia instruirii teologilor şi stadiul de acoperire a parohiilor cu parohi, prin referatul prezentat de dr. I. Sâmpălean, propune „sistarea” cursului scurt al preoţilor bienali (moralişti), lucru realizat din anul 1909. Pentru îmbunătăţirea condiţiilor de studiu, canonicul dr. A. Bunea, ca referent al unei comisii, propune extinderea spaţiului de studiu, înfiinţarea unei biblioteci centrale (al cărei nucleu urma să fie biblioteca ciparianã) şi înfiinţarea unui muzeu (în condiţiile şcolarizării anuale a 100 de studenţi). Sursele băneşti pentru proiecte erau economii ale Fondului Seminarului, bani proveniţi din restituirea unei datorii din partea altui fond blăjean şi un împrumut rambursabil în curs de 10 ani. Jumătate dintre studenţi urmau să plătească

[15] ***Raportul general al Societăţii de lectură***, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 132, 19 (20) iunie 1879 şi nr. 134, 18/30 iunie 1897, p. 3.

[16] ***Societatea „Inocenţiu Micu Clain***,” în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 26, 10/22 iunie 1898, p. 3 şi ***Ibidem***, nr. 202, 20 noiembrie/3 dec. 1909, p. 4.

[17] ***„Sinodul arhidiecesan greco-catolic”*** şi ***„Mersul instrucţiunei în tratamentul clericilor în Seminar,”*** în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 236, 5 noiembrie 1896, p. 1 şi următoarea.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

o taxă anuală pentru completarea fondului. Calitatea pregătirii preoţilor „sistemici" era obiectiv de prim plan, fiind admişi absolvenţi ai cursului teologic de 3 ani şi absolvenţi de liceu.[18]

Făcând o comparaţie între cursurile urmate de teologii blăjeni, constatăm o apropiere de cele predate la Institutul Teologico-Pedagogic din Sibiu, ceva mai pretenţios fiind planul de învăţământ al Facultăţii de Teologie din Bucureşti (aici, pe lângă limbile latină şi greacă, studiate la Blaj şi Sibiu, se predau obligatoriu istoria şi literatura românilor, dar şi psihologie, logică şi pedagogie, în asociere cu Facultatea de Litere). La Blaj se studia pedagogia (un semestru,) metodică şi celelalte discipline anterior menţionate. La Sibiu se făcea pregătire intensivă pe profil pedagogic pentru preoţii care intenţionau să predea la ciclul primar.[19] La Blaj se decide, după consfătuirea din decembrie 1891, constituirea unei comisii literare (s-a instituit în anul 1892, sub preşedinţia dr. Al. Grama) pentru a urmări tipărirea cărţilor necesare studenţilor, dar şi pentru elevii de gimnaziu, preparandii şi şcoli populare.[20]

La începutul secolului al XX-lea, Partidul Naţional Român era preocupat de găsirea unor modalităţi de înaintare economică, vizând atât oamenii şcolii, cât şi pe cei ai amvonului. În seminarii, preoţii şi învăţătorii urmau să-şi însuşească elemente de bază ale economiei şi să răspândească cunoştinţele folositoare. Preoţii urmau să propovăduiască, „*evanghelia modernă a muncii şi economisirii*." Pentru a-şi consolida poziţia de mentori, preoţii şi profesorii urmau să primească o instruire specială, fie în seminarii, fie în cursuri serale, pentru constituirea unor

[18] ***Gazeta Transilvaniei***, an LXXII, nr. 246, 13/16 noiembrie 1909 ***(Sinodul arhidiecesan***), p. 2; ***Deciziunile sinodului arhidiecesan greco-catolic***, în ***Ibidem***, nr. 8890, 23-26 noiembrie 1909, p. 36 şi ***Chestiuni de autoritate bisericească*** (semnat Senior), în ***Cultura creştină***, an VIII, nr. 1-2, 1919, p. 5-6.

[19] Pentru Blaj, ***Arhivele Naţionale Alba***, ***Fond 315, Academia teologică***, act nr. 1291/1891; pentru Sibiu, Eusebiu E. Roşca, ***Monografia Institutului Seminarial teologico-pedagogic „Andreian"***..., Sibiu, s.n., 1911, p. 28, 38, 63-63, 96; pentru Bucureşti, D. Radu, ***Privire asupra catedrelor***..., în ***Studii teologice***, nr. 7-10, 1981, p. 489-490.

[20] ***Arhivele Alba, Fond 315, Academia Teologică Blaj***, adresa nr. 4942/1891 a mitropolitului către Consistoriul mitropolitan.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

cooperative de credit (după sistemul Raiffeisen - n.n).[21] De fapt, aceste prevederi sunt prezente în activitatea Astrei, asociaţia cultural-naţionalistă care s-a înfiinţat în anul 1861.

Trecând în revistă principalele categorii de lucrări deţinute de biblioteci, în literatura clasică greco-latină menţionăm: ***Apologia lui Socrate*** (Paris, 1820) - în limba greacă, ***Herodoti de belli Persica***, Viena, 1854, ***Istoriile*** lui Tacitus, Leipzig, 1875, ***Opere*** de Seneca, ***Comentariile*** lui Caesar de Hoffman (1905), ***Panegiricul*** lui Traian (1716), ***De conjuratione Catilinam***, Berlin, 1878, prelucrare de B. Jacobs, iar pentru biblioteca elevilor din liceu, în anul 1900/1901 se cumpără ***Antigona*** lui Sofocle, în limba maghiară.

Între achiziţiile de carte veche se cuprind lucrări ca: ***De jure belli ac pacis*** de Hugo Grotius (1663), o istorie a Ungariei, în latină, din anul 1690, ***Historia Regnum Hungariae***, Buda, 1801, a lui G. Pray, o ***Disertatie istorico-critică privitoare la istoria Transilvaniei*** în limba latină (1806), a lui M. Burian, ***Iliada***, tipărită în anul 1700, la Amsterdam.

În identificarea şi achiziţia de carte veche, un rol esenţial l-a avut, la nivelul intelectualilor întregii Transilvanii, I. Micu Moldovan. El informa pe fostul său elev, Ioan Bianu, cercetător în cadrul Academiei Române, în legătură cu manuscrise, documente şi lucrări tipărite şi se implică direct în achiziţiile pentru fondurile necesare forului academic. Singura situaţie, se pare, care i-a creat dificultăţi mari a fost aşa-numita afacere Dillon privind achiziţionarea de hrisoave din zona Reghinului. Deoarece s-au înregistrat întârzieri de plăţi pentru banca „Mureşiana" din Reghin, care intermedia achiziţiile, şi pentru a depăşi „punctul mort," Micu Moldovan le achită din fondurile proprii până se perfecta plata. Însă a conceput o acţiune extinsă şi a mobilizat energiile intelectuale din întreaga Transilvanie. Într-o circulară, activul canonic blăjean comunica: „*Cerem tuturor preoţilor, profesorilor sau iubitorii de carte să dea răspuns acestui apel şi să trimită pentru scurt timp aceste cărţi sau să noteze felul exemplarului, titlul, data tiparului etc. Suntem siguri că toate persoanele luminate vor binevoi a veni în*

[21] K. Hitchins, ***Afirmarea naţiunii: mişcarea naţională românească din Transilvania 1860-1914***, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000, p. 170-171.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

acest mod în ajutorul acestor lucrări atât de folositoare pentru studierea culturii noastre naţionale."

Micu Moldovan şi-a adus contribuţia la alcătuirea ***Bibliografiei române vechi*** prin descrierea tuturor cărţilor vechi româneşti, a celor slavone, greceşti şi în alte limbi, tipărite între anii 1800-1830. Pentru meritele literare şi ştiinţifice, la propunerea profesorului Alexandru Roman, a fost ales membru al Academiei Române. Şi-a spus cuvântul, desigur, pe lângă contribuţiile sale, şi intervenţia lui Bianu. În anul 1905, ca recunoaştere a eforturilor sale, primea premiul „Adamachi" al Academiei, în valoare de 500 lei. În pofida acestor merite şi a prestigiului, candidatura sa la ocuparea postului universitar la Catedra de Limba şi Literatura Română a recent înfiinţatei universităţi maghiare din Cluj nu a fost admisă (motivul real, chiar dacă nu a fost direct invocat, fiind cel politic - n.n.).[22]

Bibliotecile blăjene cuprindeau o serie de lucrări de literatură universală, dintre care în limba franceză ***Athalia***, ***Fedra***, ***Avarul***. În anul 1888, se achiziţionau, între altele, lucrarea ***Koltemenyei*** de Şandor Petofi (2 volume), în anul şcolar 1900-1901, ***Wilhelm Tell*** de Schiller, iar ***Istoria Consulatului*** de A. Thiers provenea din donaţie. Se adăugau ***Kurze vergleichende gramatik der indo-germanischen Sprachen***, în 2 volume, de Meyer-Lubke, ***Einfuhrung in der romanische Sprache der Olympo-Valachen*** a lui Weigand, ***Rumanischen-Elementarbuch*** a lui Hariton Tiktin. În anul şcolar 1914-1915 se achiziţionau ***Arheologie şi epigrafie*** în limba germană şi maghiară, publicaţie ştiinţifică a Muzeului Ardelean Maghiar din Cluj, lucrări în germană ale lui Petersen, Goos, Ackner, Müller, dar şi ***O călătorie în jurul Pământului*** a lui Jules Verne. Pentru biblioteca elevilor din liceu se achiziţionau ***Machbeth*** şi ***Hamlet*** de Shakespeare, cărţi în maghiară de Arany, Kisfalludi, ***Tragedia umană*** de Madach Imre, ***Antigona*** lui Sofocle, în limba maghiară, ***Eneida*** şi ***Sacontala***, în traducerea lui G. Coşbuc, dar şi ***Mizerabilii*** lui V. Hugo şi ***Don Quijote*** a lui M. Cervantes.

[22] Ioana Botezan, Ioan Micu Moldovan, ***Catalog***, Cluj-Napoca, s.n., 2002, p. 188-190; ***Gheorghe Bariţiu şi contemporanii săi***, vol. V, Cluj-Napoca, s.n., 1981, p. 264 şi Gabriel Strempel, ***Ion Bianu-om al ordinei***, în ***Magazin istoric***, an XXVIII, nr. 1 (ianuarie), 1994, p. 22.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

În anul şcolar 1904/1905, Societatea de lectură a elevilor de liceu avea 84 de membrii, preşedinte era Nicolae Agârbiceanu, fratele cunoscutului scriitor (a murit tânăr, student la Graz), iar notar era Emil Folea (viitor avocat, fruntaş liberal şi prefect al Târnavei Mici în anii interbelici); bibliotecar era Zenovie Pâclişanu, viitor prelat, cărturar şi diplomat. Colaborau activ şi Zaharia Boilă (şi el va fi jurist, fruntaş naţional şi apoi naţional-ţărănist), viitorul canonic, istoric şi membru al Academiei Române dr. Augustin Bunea, viitorul muzicolog şi folclorist Tiberiu Brediceanu, viitorul profesor secundar şi redactor al ***României literare***, Ovidiu Hulea. Biblioteca elevilor avea, în anul 1902, 2915 volume, iar în anul şcolar 1904/1905 Societatea de lectură a ţinut 31 de şedinţe literare în care s-au recitat din creaţiile lui Alecsandri, Coşbuc, Eminescu, Şt. O. Iosiv/Iosif, O. Goga, Arany, Kisfaludy, Schiller, Lenau. Şedinţele festive se ţineau cu ocazia zilei celor trei sfinţi (patronii liceului), cu ocazia serbărilor „scolastice" omagiale (precum cea în cinstea memoriei lui Cipariu, din 12 febr. 1905).[23]

Cele mai importante publicaţii şi lucrări privind limba şi literatura română au fost: ***Convorbiri între tată şi fiul său asupra limbei şi literaturei române***, Cernăuţi, 1880, ***Manual de poetică română*** (1883), ***Introduse în studiul limbei şi literaturei române***, Iaşi, 1888, ***Etimologicum Magnum Romaniae*** ale lui B. P. Haşdeu, dar şi periodice ca: ***Albina***, ***Convorbiri literare*** şi ***Transilvania***. Se adăugau: ***Limba română şi dialectul sicilian*** a lui Alexiu Viciu, ***Basmele aromânilor*** de Papahagi, ***Braşovul şi românii*** şi ***Neamul românesc*** ale lui N. Iorga, dar şi ***Istoria literaturii române a secolului al XIX-lea***, lucrarea lui Gh. Alexandrescu ***Versuri şi proză***; ***Opere complete*** de I. L. Caragiale, ***Descrierea Moldovei*** a lui D. Cantemir, un volum din colecţia de documente Hurmuzachi, dar şi lucrări literare ale lui N. Gane şi Haşdeu, ***Graiul Ţării Oaşului*** de G. Candrea, ***Arta poetică*** de Aron Densuşianu, ***Renaşterea limbii române în vorbire şi scriere*** de Gr. Silaşi, ***Manualul*** de filosofie kantiană a lui Krug în prelucrarea lui Timotei Cipariu, ***O***

[23] ***Programele Gimnaziului superior, Preparandiei...***, pentru anii şcolari menţionaţi; activitatea elevilor, la G. Danilă, ***Societatea de lectură a elevilor de la Gimnaziul Sf. Vasile cel Mare din Blaj***, în ***Apullum***, XXIX, 1998, p. 442-443.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

lacrimă fierbinte de Iosif Sterca Suluţiu, ca şi lucrările lui Timotei Cipariu, ***Acte şi fragmente latine româneşti***, ***Elemente de poetică, metrică şi versificaţie***. Sunt prezente şi ***Începutul renaşterii prin şcoli*** a fostului elev a Blajului, Mihai Străjan, o carte aparţinând scriitoarei/ regine Carmen Sylva, ***Doamna Chiajna*** de Odobescu, ***Enciclopedia Română*** de C. Diaconovich, ***Balade şi idile*** de George Coşbuc, ***Criticile*** şi ***Logica*** lui T. Maiorescu, trei volume din ***Criticile*** lui Dobrogeanu Gherea, câteva ***Inscripţii şi documente*** de S. Florin Marian, ***Nuvele*** de Ioan Slavici, ***Porecle la români*** de I. Candrea, ***Ţiganiada*** lui I. Budai-Deleanu.

În domeniul istoriei, în bibliotecile blăjene se găsea o lucrare în limba latină privind istoria Ungariei, dar şi ***Die Rumänien und ihre Anspruche***, ***Der Ursprung der Magyaren***, Leipzig 1882, a lui Varubeni, ***Geschicte von England*** de Babington şi Macauley, ***Istoria critică a românilor***, Bucureşti, 1873, ***Szabadsagharczunk tortenetehez visszaemlekzesek***, 1848-1849, de Jakab Elek, ***Chestiunea românească*** de G. Weigand, în 2 volume, Leipzig, 1891, ***Vlaho-meglenen. Ein etnologische- psihologischen Untersuchung***, Leipzig, 1892, ***Elemente de istoria românilor*** de A. T. Laurian, ***Treizeci de ani de domnie a regelui Carol***, ***Atlasul lumii antice*** a lui Kiepert, ***Istoria Transilvaniei*** (în limba germană) de Zimmerman, ***Date istorice privind familiile nobile româneşti*** de I. Puşcariu, revistele ***Columna traiană***, ***Magazin istoric pentru Dacia***, ***Cercetări istorice în arhivele Ungariei şi Transilvaniei*** a lui Nicolae Densuşianu.

Din domeniul geografiei s-au achiziţionat ***Extract de geografie universală***, a laboriosului prof. S. Mihali (Blaj, 1853), ***Istoria naturală*** de Ananescu, diverse reviste în limba română, germană şi maghiară, dar şi metodici diverse. În domeniul fizicii se achiziţionau ***Elemente de fizică*** de Bacaloglu (Bucureşti, 1873), ca şi ***Buletinul ştiinţelor fizice***, ***Învăţarea fizicii*** de Baumgarten, Budapesta, 1915. În domeniul bibliografiei şi bibliologiei, în anul 1904 se achiziţiona ***Bibliografia română*** a lui Bianu, ***Bibliografia Daciei*** (în anul 1872), ca şi ***Academia Română la 25 de ani*** a lui D. A. Sturza. Numeroase lucrări se achiziţionau în domeniul pedagogiei, psihologiei şi sociologiei, între care ***Lehrbuch der Physiologie der Menschen*** (1865), revista ***Organul pedagogic***, lucrări de metodică ale lui V. Gr. Borgovan, dar şi ale dr. Kiss Bela, respectiv Molnar Oszkar (în

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

anii 1914-1915), ***Studiile pedagogice*** ale dr. Petru Span, cunoscutul herbartian de la Sibiu, ***Drepturile şi îndatoririle învăţătorului*** de dr. Szabo şi E. Zaslo, Arad, 1901, ***Psihologia şi pedagogia aplicate copiilor*** de E. Claparede şi Wessely, Budapesta, 1915, ***Pedagogia morală*** de dr. Ozoray, dar şi ***Influenţe ale culturii greceşti în Moldova şi Muntenia cu privire la biserică, şcoală şi societate*** de T. Ionescu.

În domeniul ştiinţelor politice şi juridice, consemnăm achiziţionarea următoarelor lucrări ***Codexul lui Napoleon*** de Spielmann, Strasbourg şi Paris, 1829, ***Românii şi Constituţiile Transilvaniei*** de Iosif Hodoş, ***Principii de filosofie politică*** de dr. Cassiu Maniu, ***Independenţa constituţională a Transilvaniei*** şi ***Românii din Regatul Ungariei*** ale lui Ioan Slavici. Din categoria lucrărilor de religie şi istorie bisericească de menţionat sunt ***Istoria bisericească a lui Meletie***, Iaşi, 1841, ***Confesiunile Sf. Augustin***, Paris, 1871, lucrarea lui Nicolae Popea despre Şaguna, ***Spicuiri de istorie bisericească***, a lui I. Micu Moldovan, ***Acte sinodale*** a aceluiaşi, o istorie a Bisericii româneşti a lui Al. Grama. Însă multe documente şi consemnări de acest gen se găsesc şi în ***Archivul pentru filologie şi istorie*** a lui Cipariu şi în publicaţia ***Sionul românesc*** de la Viena, a lui Grigore Silaşi.

După 1850, biblioteca studenţilor teologi era organizată în 14 grupe tematice, după criterii de clasificare medievale. În anul 1865, Micu Moldovan efectua prima mare inventariere a întregului material documentar şi grupa cărţile în 3 cataloage: mobil („*ţidulele*"), catalogul alfabetic şi inventarul propriu-zis. Fondul principal, cu 2300 de piese, se organiza după reguli moderne, valabile şi azi. Corespondenţa de 6700 de scrisori a fost clasificată în ordine alfabetică şi după zonele de provenienţă: Ardeal, Vechea Românie. În iulie 1916, în statistica oficială a bibliotecii din Budapesta figurau, anunţate de la Blaj, 707 cărţi în biblioteca liceului, iar în cea a studenţilor 903 cărţi (în anul 1904). Cu începere din anul 1916, biblioteca liceului era preluată de Zenovie Pâclişanu care, după război, a organizat Biblioteca Centrală a Blajului.[24]

Influenţele din spaţiul culturii franceze s-au făcut simţite timpuriu la Blaj. Înainte de revoluţie, profesorul Iosif Many (Maniu), admirator al

[24] Sidonia Puiu Farcaş, ***op. cit.***, p. 250-256.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

literaturii franceze şi laborios traducător din La Rochefoucauld, a tradus ***Cuvintele unui credincios*** a abatelui de Lammenais, reprezentant al socialismului creştin, de sorginte populară, lucrare care a circulat în manuscris în Transilvania. Simion Bărnuţiu, în ***Dreptul natural privat***, foloseşte trimiteri din Rousseau şi Montesquieu (cu ultimul este în dezacord în legătură cu „*diviziunea statelor*" şi preferă teoria lui Kant), dar citează şi pe Lamartine, Thiers, Odillon Barrot, Talleyrand, iar în ***Pedagogie*** se declară adept al lui Rousseau.[25]

Buni cunoscători ai limbii franceze, la Blaj, au fost Timotei Cipariu şi Augustin Bunea (menţionaţi de Ioan Paul în revista ***Luceafărul***, în anul 1910). Între traducătorii din limba franceză se numără şi profesorul Ioan Fekete Negruţiu (din Ponson du Terrail), iar Ioan Popescu traduce din ***Întâmplările lui Telemachu*** de Fenelon. La rândul său, Micu Moldovan face traduceri legate de istoria şi geografia Franţei, din Boileau, Voltaire, Montesquieu, Rousseau. Revista muzicală ***Musa română*** din Blaj, în numerele 5 şi 6 (aprilie 1906), publică corespondenţa din Paris referitoare la premierea piesei comice ***Don Procopio*** de Georges Bizet.[26] Însă, în cazul blăjenilor, cele mai multe traduceri provin din spaţiul de cultură germano-austriac şi maghiar (pentru ultimul, după 1868, când şi legislaţia şcolară se înăspreşte treptat), fără ca să fie rupte legăturile de schimb de carte, în pofida barierelor ridicate, în unele perioade, fie de autorităţile austriece, fie de cele ungare, cu „Ţara."

În măsura în care le permitea birocraţia provincială şi legislaţia, autorităţile confesionale se ocupau de îndreptarea unor deficienţe din sectorul educativ. După consfătuirea/conferinţa ecleziastică desfăşurată la Viena între 6-11 septembrie 1912, care urma altor consfătuiri similare din Elveţia şi Germania, şi profesorii-clerici blăjeni se ocupă de îmbunătăţirea catehezei, dar şi a creşterii eficienţei predării orelor de filosofie, propedeutică şi drept bisericesc.[27] În acest context se înscria şi frecventarea (facultativă) a cursurilor de pedagogie a studenţilor teologi, urmate, tot

[25] A. Radu, ***op. cit.***, p. 177.

[26] ***Ibidem***, p. 87-87, 112, 177.

[27] Al. Rusu, în ***Unirea***, Blaj, an XXIII, nr. 54, 31 mai 1913, p. 1 (cateheza în şcolile medii) şi ***Ibidem***, în ***Cultura Creştină***, 10/25 martie 1913 (pentru îmbunătăţirea programelor de învăţământ).

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

facultativ, de susţinerea unor examene pentru ameliorarea activităţii (în cazul în care predau în şcolile primare confesionale). Din păcate, acest lucru se întâmplă doar în anii anteriori primei conflagraţii mondiale.

Pe de altă parte, manualele tipărite la Blaj erau cele mai bune din arhidiecesă, iar metodicele diverselor materii erau foarte variate şi apăreau diferenţe în evaluare, lucru care se resimţea, în final, negativ în pregătire. În anii 1919-1920, profesorul preot dr. Volbură incrimina *„lipsa aproape totală de manuale pentru seminariile noastre...*", dar şi faptul că *„nu s-au crescut oameni anume pregătiţi pentru diverse catedre, nu s-au luat în considerare aptitudinile şi înclinările...*"; acuza şi aglomerarea profesorilor cu alte preocupări, străine de instruire. Lipseau abonamentele la cărţi şi reviste de specialitate şi era dificilă tipărirea lucrărilor proprii. Nu în ultimul rând, salarizarea era modestă şi nestimulativă.[28] Aceste aprecieri indică insatisfacţia cadrelor didactice, atât în învăţământul ortodox, cât şi în cel al minorităţilor, iar contextul politico-social al întregirii naţionale ridică noi pretenţii pentru procesul educativ; doar o parte din vechile cadre îşi continuă activitatea.

În societatea transilvană, în special în rândul confesiunilor care ţineau de Roma, sub impulsul Enciclicei papale ***Rerum Novarum*** dată de înaltul pontif Leon al XIII-lea în anul 1891, se manifestă reflexe ale ideilor social creştine, nu pe planul constituirii de partide pe această orientare (precum cele din Austria şi Ungaria), ci la nivelul acţiunii solicitate clerului catolic de pretutindeni de a contracara ascensiunea curentelor socialiste şi a ateilor. Dacă *„Partidul Socialist Creştin al Ţării"* din Ungaria s-a implicat în manieră radicală în bătălia pentru introducerea votului universal, ca şi în susţinerea revendicării de parcelare a marilor latifundii bisericeşti, sub presiunea forţelor conservatoare, evident ostile, acest partid a avut audienţă redusă după alegerile din anul 1910. Au funcţionat o serie de asociaţii şi societăţi catolice (pentru femei, copii, elevi, studenţi, ţărani meseriaşi, muncitori), pentru a contracara influenţele socialiste, marxiste, ca şi ale lojilor francmasonice. Mişcarea a cuprins şi slujitori marcanţi ai Bisericii, ca episcopul de Szekesfehervar, Ottokar Prohaszka,

[28] Apud Anton Rus, ***Învăţământul teologic blăjean. Manuale didactico-teologice tipărite la Blaj (1747-1918)***, în ***Acta Musei Blasiensis***, Blaj, 2004, p. 40.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

viitor Primat catolic al Ungariei (după 1918, însă, doctrinar al horthysmului). El a condamnat făţărnicia parlamentarismului ungar şi a pledat pentru reforma lui democratică, inclusiv pentru parcelarea marilor moşii bisericeşti în favoarea ţăranilor.[29] Despre activitatea lui se întâlnesc unele reflecţii în ***Cultura creştină***, nr. 13/1911, din Blaj, sub semnătura lui Victor Macavei.

Consecinţe au avut ideile social-creştine austriece şi ungare şi în reformarea strategiei şi tacticii Partidului Naţional Român, care, în anul 1905 trece la activism, fără a se exclude şi alte influenţe de factură liberal-democrată şi social-democrată (căci marxismul era repudiat). Conducerea P.N.R. a încercat să realizeze - fără succes - un bloc electoral al naţionalităţilor cu forţele mai realiste ale elitei maghiare. În programul politic românesc se întâlnesc revendicări socio-economice ca parcelarea, vânzarea sau arendarea către ţărani a marilor moşii, un nou sistem progresiv de impozitare a venitului, introducerea asigurărilor de boală şi bătrâneţe, dar şi politice, ca libertatea întrunirilor şi asocierii, vot universal, egal şi secret, folosirea limbii populaţiei majoritare în justiţie, administraţie şi şcoală.[30]

În evoluţia intelectualităţii româneşti a timpului, categoria ecleziastică rămâne preponderentă la începutul perioadei urmărite. Între anii 1867-1918, la Facultatea de Teologie din Budapesta au urmat studii aproape 240 de viitori preoţi, profesori şi ierarhi.[31] Între anii 1850-1900, numărul preoţilor activi de parohie este de 932, alături de 689 preoţi seculari şi doar 32 nehirotoniţi. În afară de Budapesta, blăjenii au urmat teologia în număr mare la Blaj, dar şi la Innsbruck, Graz, Strigoniu, Ungvar, Gherla, Arad, Sibiu şi Oradea.

Pe ansamblul Transilvaniei, un rol important îl avea intelectualitatea didactică. La nivelul tuturor confesiunilor, în anul 1854, în gimnazii

---

[29] T T. Pavel, ***Românii transilvăneni şi curentul social-politic la popoarele din centrul Europei în primul deceniu al secolului al XX-lea***, în ***300 de ani de la unirea Bisericii române din Transilvania cu Biserica Romei***, Cluj-Napoca, Presa Universală Clujeană, 2000, p. 287, 292-293.

[30] ***Ibidem***, p. 293, 296.

[31] ***Seminariul venerabilului cler al Arhidiecesei de Alba-Iulia şi Făgăraş pe anul 1900*** (conspectul sumar al districtelor protopopeşti din arhidiecesă).

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

predau 261 de profesori şi institutori, dintre care 164 aveau statut laic integral, 97 fiind preoţi sau prelaţi, iar 183 profesori aveau atestat profesional, funcţionând cu normă întreagă. După înfiinţarea Universităţii din Cluj în 1872 şi sub imperativul cerinţelor sociale, în anul 1910 Transilvania avea 3391 intelectuali. Dintre ei, 27,4% erau în profil didactic, 18,9% în profil tehnic, respectiv economic, funcţionarii - de stat, în administraţia comitatelor, cercurilor, comunelor - aveau pondere de 19,73%, iar intelectualitatea ecleziastică scade la 13,8%. La Blaj, revista ***Transilvania*** din anul 1877 consemnează pentru perioada anilor 1850-1877, cu studii „terminate," 353 clerici, 667 absolvenţi de liceu, 238 de institutori şi 1598 absolvenţi de şcoală normală, în total 2856 intelectuali. Recensământul oficial din anul 1910 menţiona în Transilvania intelectualitate în profil medical în procent de 9,6%, intelectualitate juridică - 7,01%, intelectualitate cultural-artistică - 2,7% şi alte categorii - 3%.[32]

Pentru intelectualii blăjeni, coroborând datele şematismelor, cele din Registrul ordinaţilor (Arhiva Alba-Iulia) şi datele oferite de lucrarea cercetătorului mureşan dr. Cornel Sigmirean ***Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania şi Banat în epoca modernă (1867-1918)*** - Cluj-Napoca, 2000 ***(Anexa)*** - pentru anii 1850-1918 consemnăm un număr de 1463 preoţi activi, absolvenţi de teologie în proporţie de 57,24%, iar în institute de învăţământ superior din Transilvania au studiat absolvenţi de liceu în proporţie de 25,56%.

Dintre cei care studiază în străinătate, elita o formează bursierii de la Roma: Augustin Bunea, Victor Mihali, Vasile Hossu, Ioan Sâmpălescu, fraţii Demetriu şi Sebastian Radu, Pop Gavril, Alexiu Viciu, Vasile Suciu, Ioan Coltor, Liciniu Pop, Aftenie Vasile, dar şi Virgil Vancea şi Mihail Coriolan Papiu Lupu (pregătit ca misionar pentru SUA), Ioan Roşu.

Desigur că între intelectualii de/fără blăjeni de excepţie, de-a lungul timpului (incluzându-i şi pe cei care au urmat cel puţin liceul la Blaj) se remarcă 9 membri titulari, 7 corespondenţi şi 3 membri de onoare ai

[32] I. Chioreanu, ***Aspects regardant la dinamique et les structures de l'intellectualite dinamique de la Transylvanie dans la periode dualiste austro-hongrois***, în ***Transyilvanian Review***, III, nr. 2, 1994, p. 62-63, 71.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

Academiei Române.[33] Dar un grup de absolvenţi de valoare ai şcolilor blăjene îl formează corpul didactic din instituţiile de învăţământ blăjene. Între anii 1850-1918 au predat în şcolile Blajului 160 de persoane (dintre care 16 posturi didactice de nivel mediu), un număr de 15 profesori au funcţionat şi în alte localităţi din Transilvania şi Ungaria, iar 10 au predat în localităţi din Principatele Unite/Regatul României.

Dintre profesorii blăjeni, ca personalitate multilaterală, se distinge de la distanţă Timotei Cipariu. Între contribuţiile sale savante sunt preocupările privitoare la prelucrarea ***Bibliei***, iniţiativă care era menită să servească direct studenţilor teologi. Înainte de 1848, într-o primă variantă, a încercat să dea ***Bibliei*** româneşti o „*formă antică*" (traducerea parţială a ***Genezei*** „*de o proză fluentă*"), iar în anul 1870 definitivează varianta a doua, cu „*text fluid şi savant*," fără să o tipărească. Motivul a fost scandalul cultural de amploare, stârnit de Andrei Şaguna, care s-a opus cu vehemenţă tentativei lui I. H. Rădulescu de traducere (acesta a tipărit primele cărţi). Prelatul sibian era nemulţumit nu doar de statutul lui laic, dar şi de limbajul împestriţat cu italienisme. Cipariu nu a dorit să fie implicat în scandal. La rândul lui, profesorul teolog Vasile Smigelschi a lucrat la textul ***Bibliei*** timp de 25 de ani, îmbogăţind lucrarea cu mii de note, comentarii şi explicaţii proprii, conform concepţiei metodologice critice. Nu a putut nici el să o publice, nu numai datorită evenimentelor specifice anilor de război, dar şi unor intrigi şi neînţelegeri din rândul clerului.[34]

În aceeaşi categorie a lucrărilor deosebite se număra o lucrare de referinţă pe plan religios, aparţinând lui Simeon Micu, absolvent de teologie vieneză şi profesor şi el la Facultatea de Teologie din Blaj, unde a predat teologia dogmatică. Pe lângă lucrarea ***Teologie dogmatică specială***, tipărită în anul 1881, a publicat ***Teologia Fundamentală***; lucrare definită drept punct de reper în domeniu, răspuns eficace dat provocărilor doctrinare din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Raportându-se cu

[33] După ***Blăjeni, profesori şi elevi, membrii ai Academiei Române***, în ***Astra blăjeană***, publicaţie trimestrială, an IX, nr. 3 (32), oct. 2004, p. 6.

[34] I. Chindriş, Niculina Iacob, ***Şcoala biblistică a Blajului (Experienţa a cinci Biblii într-un veac şi jumătate (1761-1910)***, în ***Acta Musei Blasiensis***, III, 2004, p. 54-56.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)

predilecţie la teologia fundamentală germană, dar valorificând şi tendinţe specifice teologiei române, autorul dovedeşte o bună cunoaştere a stadiului teologiei catolice din vremea sa şi îşi manifestă opţiunea pentru modelul apologetic-pozitivist. Manualul ajută şi la înţelegerea modului în care doctrina Conciliului Vatican I a fost privită şi asumată de teologia greco-catolică românească.[35]

După datele prezentate de cercetătorul dr. Sigmirean, la Facultatea de Drept şi Ştiinţe Politice din Budapesta au făcut studii 12 cursanţi proveniţi din absolvenţii Blajului, la medicină 24, la Facultatea de Litere şi filosofie 14 persoane. La Cluj, dreptul l-au urmat 191 de absolvenţi, la farmacie şi medicină 110 absolvenţi, la litere 19 absolvenţi, iar la Viena absolvenţi de frunte au fost Al. Grama, O. Bonfiniu Banfi şi Enea Hodoş. La Academia Regală de Agricultură din Kosice, Orientală de Comerţ din Budapesta s-a afirmat Rusu Eugen, iar la Academia de Bellearte din Budapesta - Flaviu Domşa. Dintre jurişti, am identificat 19 studenţi blăjeni, mai cunoscut fiind Aurel P. Bănuţ (scriitor şi unul dintre iniţiatorii teatrului românesc din Transilvania), peste 50 de profesori şi cercetători, inclusiv fraţii Aron şi Nicolae Densuşianu, Enea Hodoş (publicist), Ioan Paul, menţionat înainte. Au devenit însă şi economişti, funcţionari şi directori de bancă (foarte cunoscut - Dionisie Pop Marţian), ofiţeri, ziarişti - Alexandru Ciura, redactor al revistei ***Luceafărul*** şi scriitor, Gr. Maior, redactor la ***Gazeta Transilvaniei***, prima româncă cu doctorat din Transilvania, Margareta Hodoş, căsătorită Pop (cu doctorat în folcloristică) etc.[36]

Trebuie menţionată contribuţia a zeci de profesori, institutori, învăţători, care au predat în multe localităţi din Ţara-Mamă, ca şi contribuţia însemnată şi continuă în cadrul Asociaţiei transilvane, asociaţie cultural-naţională, care, nu întâmplător, în anul 1911 îşi sărbătoreşte semicentenarul, festiv, la Blaj, în cadrul unei veritabile manifestări naţionale. Astfel, strădaniile blăjenilor, pe diverse planuri, sunt o parte importantă a eforturilor româneşti, care au activizat multe comunităţi româneşti în zilele fierbinţi ale sfârşitului de an 1918.

---

[35] Cr. Barta, ***Despre naşterea teologiei fundamentale în Biserica Română Unită cu Roma***; date biografice, respectiv lucrări ale autorilor, la N. Comşa, T. Seiceanu, ***Dascălii Blajului***, Blaj, Editura Eventus, 1994.

[36] N. V. Fola, ***op. cit.***, p. 220-223, 187-200.

BDD-A19444 © 2010 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:01 UTC)